

szádafüggőnyt húztak ki a gyerekágy fölé szemmelverés ellen. Nehéz, hosszas szülés esetén minden csomót megoldoztak az asszonyok szoknyáján és kötény madzagján. Nyálás fonál tekercset, amit az asszonyok nyállal fontak megöntötték forró vízzel és ahogy kibírta a meleget a hasára borították, meg meleg mosogató ruhát is raktak rá, vagy megfűrésztötték nagy fadézsában, amit lugzónak neveztek.

Rontás ellen fokhagyma koszorút tettek az ágyba, a pólyába és a bölcsőbe, fokhagymát még a kulcslyukba is. Szemmelverés ellen a csecsemő homlokára vagy korommal, vagy ami még hatásosabb volt, a vizes cserép kanna fenekéről sáros földet kentek a homlokára, egy 10 fillér nagyságú pontot. Rontás ellen még rózsafüzért fűztek a pólyakötőre, úton is kellett, meg otthon is. Keresztelés előtt még nem neveztek néven a gyermeket, csak amikor már meg volt szentelítve, hogy tényleg mi lesz a neve. Volt, hogy hetekig se tudták eldönteni, hogy mi legyen a neve és csak vitatkoztak rajta. Körülbelül 2–3 hét múlva keresztelték meg a gyermeket, amikor már az anya fölkelhetett a gyermekágyból. De még a gyermeket meg nem keresztelték, addig se a gyermeket kivinni az utcára nem volt szabad, se pedig az anyának kimenni a kapun kívülre. Ha jómódú volt a család, és első volt a gyerek, akkora keresztelőt adtak, mint egy lakodalom, 2–300 személyes, zenés, táncos mulatságot. De ilyeneknél 5–6 hét múlva tartották a keresztelőt, mikor már az anya is bírt táncolni.

A gyerekágyast illet meglátogatni az összes rokonnak, komaasszony-jelöltnek, szomszédasszonynak. A közelebbiek vittek ebédet, vagy vacsorát, húslevest, paprikást, kalácsot, rétest, bort és egyéb italokat, sört is, meg pálinka-féléket. Nálunk nem neveztek ezt semminek, csak ebédnek, vagy vacsorának, csupán a szomszéd katolikus községben volt *paszita* meg *babina* a nevük.

Hurtony Julianna

A Rábaköz természetföldrajza¹

Napjainkban mindinkább erősödik a honismereti mozgalom, amelynek célja a szülőföld alaposabb megismerése, értékeinek feltárása, megőrzése, a szülőföldhöz, a hazához való ragaszkodás erősítése, a haza megszerettetése. A honismereti körök elsősorban egy-egy település, táj történelmi értékeit, eseményeit, a lassan kivesző néprajzi emlékeket igyekeznek összegyűjteni, kutatni, leírni, rögzíteni, megőrizni. Ez a munka nagyon értékes, mert nélküle igen sok értékünk veszendőbe menne, feledésbe merülne.

E pozitív fejlődés mellett valahogy negatívan hat az a tény, hogy az előbb említett történelmi, néprajzi kutatások mellett szinte hiányoznak az egyes területekre, tájakra vonatkozó földrajzi leírások, tanulmányok, pedig egy táj, egy ország megismeréséhez a táj, az ország földrajzának megismerése is hozzátartozik. – Véleményem szerint a hazaszeretet, a hazaszeretetre nevelés nem teljes az ország, a haza, illetve a szűkebb haza pl. a Rábaköz földrajzának ismerete nélkül. Ezért örülök annak, hogy a Rábaközi Napok alkalmával hazánkban ezt a gazdag, kitűnő természetföldrajzi potenciállal rendelkező, régi hagyományokat őrző, a haladás iránt érzékeny lakosságú tájáról természeti földrajzi szempontból beszélhetek.

A *Rábaköz hazánk egyik kistája*. A magyar földrajzkutatók jelentékeny munkával elkészítették hazánk hierarchikus tájbeosztását: azaz az országot hat nagytájra, a nagytájakat középtájakra, ezeket kistájakra osztották. Így a Rábaköz kistája a Kisalföld nagytáján belül a Győri-medence középtájához tartozik, és *hazánk egyik legfiatalabb tája*. A legfiatalabb jelzőt geológiailag kell érteni.

Egészen a geológiai harmadkor második feléig szárazulat volt, a kisalföldi masszívum egykori kritályos hegység-tömbje foglalta el a területét, amely számottevően magasabb volt a mai Dunántúli-középhegység akkori felszínénél.

A kisalföldi medence, benne a Rábaköz kialakulása az alaphegység egyenlőtlen, aránylag lassú süllyedésével a miocén derekán kezdődött. Később a süllyedés meggyorsult és a Pannon-tenger 1000–3000 m vastag agyagos, márgás és homokos üledékei borították be az eredeti felszínt.

A pannon időszak végén a Kisalföld egészen általános emelkedés kezdődött. A pliocén-pleisztocén határán bekövetkező szerkezeti mozgások újabb emelkedést okoztak. Ekkor működtek a Kisalföld déli felében a bazaltvulkánok (Somló, Ság). Ekkor már nem tenger borította a területet, hanem sekély édesvízi beltórendszer, amelyben folyóvízi lerakódások kezdődtek. A folyóvizek az Ős-Duna és mellékvei áramlása dél felé, a Kisalföldtől a Nyugat-Dunántúlon keresztül a Dráva menti süllyedéknek tartott. A homok lerakódása majdnem a pleisztocén (jégkorszak) elejéig tartott.

¹Előadás a Rábaközi Napok '81 rendezvényein Csornán a honismereti tanácskozáson, 1981. június 8-án.

A Rábaközben a *Rába és Répce hordalékkúpja* helyezkedik el. Ez a hordalékkúp a jelenkorban is süllyed.

Rábaköz alakitanilag (morfológiailag) két részre különül:

1. Déli nagyobbik része teljesen sík, a Rába és jelenkori mellékágainak homokos, iszapos és agyagos öntései borítják.

2. Észak-keleti része Bősárkány, Csorna, Rábapordány vonalától keletre, a Rábca és a Rába között északnyugat-délkeleti irányban húzódó keskeny parti dűne sávokkal és a közöttük levő lapos mélyedésekkel tagolt hordalékkúp. A parti dűnék felszínét 1–2 m (néhol 3 m) vastag löszös homoklepel takarja. Néhányat a parti dűnék közül a Győr, Sopron közötti műút és a vasút keresztülág. Ezeket megfigyelhetők, hogy a hordalékkavics több méterrel a felszín alatt helyezkedik el.

A Rábaköz nagyobbik, déli részén a folyóvízi kavicsot átlag 1–3 m homokos, agyagos öntésiszap, illetve öntésagyag borítja.

A Rábaköz a Kemeneshát kavicsstakarójától a középleisztocénban kezdett elkülönülni, a Rábaköz süllyedése következtében. Erre utalnak a szili ártézikút fúrásának adatai. Míg a Kemeneshát északi csücskében (Egyházaskesző, Várkesző) a vulkáni eredetű bazalttufa a felszínen fekszik, addig a szili fúrásban 75 m mélységben érték el ugyanezeket a rétegeket. Ez igazolja, hogy a vulkáni tevékenység befejeződése óta a terület 75 métert süllyedt.

A Rábaköz ma is süllyed, ezt bizonyítják a téglagyárak feltárásai. A beledi téglagyár fejtőjében 3–4 eltemetett, a csornai téglagyárban 2–3 eltemetett talajszint mutatható ki.

A Rábaköz hazánk nyugati részén fekszik, ennek következtében, bár alföldi terület, *éghajlata* mégis lényegesen különbözik az Alföld éghajlatától.

A Rábaköznek a Atlanti-óceánhoz, a ciklonokat kibocsátó nyugati éghajlati hatásközpontokhoz való közelebbi fekvése idézi elő a terület sajátos, az Alföldéhez képest több óceáni vonást tükröző éghajlatát.

A páradús csapadékot hozó óceáni légtömegek az Alpok eltérítő hatása miatt leggyakrabban a Duna-völgyén, a Dévényi-kapun keresztül érkeznek hazánkba, illetve a Kisalföldre. — Az ellenkező irányból, Kelet-Európából többnyire télen áramló hideg légtömegek viszont késve és jelentős módosulással érkeznek Rábaközbe.

A Rábaköz névadója a *Rába, a terület legjelentősebb folyója*. A Rábaköz sík felszínén egyre csökkenő eséssel és sebességgel kanyarog győri torkolatáig. Esése a Ragyogó-híd felett 50–60 cm, a következő 20 km-es szakaszon már a 80 cm-t is meghaladja, míg Marcaltótól Rábacsécsényig 20 cm alá csökken.

A Rába bővízű és szeszélyes vízjárású folyó, sok a hordaléka. Marcaltóig kanyarogva bevágódik, alatta feltöltődő típusú. Az erős kanyargás nagyméretű medereltolódással járt, pl. a sárvári vasúti híd 2,1 km-re van ma távolabb a torkolattól, mint 1900-ban volt.

A legtöbb vizet márciusban szállítja a Rába, amikor vízgyűjtőjének nagyobb részén a hó elolvad. A legnagyobb árvizek akkor keletkeznek, amikor a hóolvadás bő esőzéssel jár együtt. Az árvizek kártételei ellen már a XVI. században „isztrá”-t (üsztra, népiesen eszteru), azaz gátat építettek a Rába mellé. A Rába szabályozására mégis csak a XIX. század végén került sor. A szabályozási terveket *Ujházy János* királyi mérnök dolgozta ki. Ujházy a bajok legfőbb okát a szakszerűtlenül épített malomgátakban látta. Ezért a Rábaszabályozó Társulat legelső feladatának a malomgátak eltávolítását tekintette. 1877-ben 16 malomgát

Képek a Rába mentéről (Szajkó Pál felvételei)

tat bontották le a malmok tulajdonosaival való megállapodás után. Meghagyták azonban a gátat Nicknél, mert ez biztosította a Kis-Rába táplálását.

A malomgátak lebontása megnövelte a Rába esését. A felső szakaszon megszűntek ugyan az árvizek, de az innen levezetett víz az alsó szakaszra zúdult, ahol a károk növekedtek. Sok vita után az 1885. évi XV. törvénycikk az ún. *Rába-törvény* elrendelte a Rába szabályozását. *Radó Kálmán* kormánybiztos vezetésével *Meiszner Ernő* főmérnök tervei alapján végezték el a szabályozást 1882–1893 között. A Rába medrét 80 átvágással 48 km-rel megrövidítették, majdnem teljes párhuzamos föltéseket építettek.

A 20-as évek közepétől azonban – ahogy a kanyarulatvándorlás fokozódott – a meder ismét kezdett elfajulni. Még súlyosabb lett a helyzet a második világháborút követő években. Emiatt 1950-től újra erőteljes beavatkozásokra kényszerültek a vízügyi szervek.

A Kis-Rába kiágazása alatti gátat a szabályozáskor meghagyták, hogy a Kis-Rába állandó mennyiségű vizet kapjon. Ezt a gátat többször át kellett építeni, mert a Rába áradása megrongálta vagy szétrombolta. Helyette 1930–32. között korszerű duzzasztómű épült, amelyet *Nicki-gát* néven emlegetnek. A gát terveit bécsi cég készítette, a vasszerkezetet a Győri Magyar Vagon- és Gépgyár szállította, a zsúlp vaszárószerkezetét és felvonóberendezését, valamint a törpe erőmű berendezését a Ganz-gyár készítette el és szerelte fel.

A *Kis-Rába a Rába balparti kiágazatása* a Nicki-gát felett szakad ki a Rábából, ahol háromnyílású víz-beeresztő zsúlipen keresztül 8 m³/sec vízmennyiség juthat a Kis-Rába medrébe. Gazdasági szempontból már a középkorban fontos volt, mert állandóan egyenletes vízjárása és nagy esése miatt sok vízimalmot hajtott. Oklevél bizonyítja, hogy IV. Béla ifjabb király megengedte a Csák nembeli Izsák ispánnak 1231-ben, hogy a Rábca folyón (a mai Kis-Rábán) Mihályinál négy malmot építhessen azzal a feltétellel, „hogy ezeknek a malmoknak a létesítése következtében külső ellenség vagy külföldre szökő hűtlen magyarok az országnak bármínemű kárt okoznának, azt Csák nembeli Izsák teljes egészében tartozik majd megtéríteni.” A Kis-Rába Répcelak, Beled, Vica, Mihályi, Kisfalud, Kapuvár határán áthaladva a Hanságba juttatja vizét, ott egyesül a Répccével, s onnan az egyesült folyó Rábca néven folytatja útját a győri torkolatig.

A *Répcé-Rába* – mint láttuk – egy folyó. Felső szakasza a Répce, a Kis-Rába torkolatától Rábca a neve.

A szabályozás előtt a Répce árvizei, valamint a Rába felsőbb szakaszáról érkező és Nick környékén szétömlő vizek a legnagyobb esés vonalán: Nick, Répcelak, Cúrák, Győrő, Himod, Hőve, Kapuvár, Vitnyéd és Agyagosszegény határainak elborítása után a Hanságba jutottak. A Hanság felesleges vizét a Rábca vezette a Mosoni-Dunába. Győrnél egyesült a Rábával és közös torkolaton keresztül jutottak a vizek a Mosoni-Dunába. A Rábca Ujházy János szerint eredetileg csak kis ér volt, amely a Hanság magas vízállásakor vezette a vizet a Mosoni-Dunába. Esése rendkívül kicsi volt. A Duna magas vízállásakor *folyás-árnya megfordult*, ilyenkor a vizet nyugatra, a Fertő-tóba vezette.

A Rábca szabályozását a Rábával egyidőben végezték el. Ez a szabályozás azonban nem volt tökéletes, mert a Répce árvizei, mint külvizek, továbbra is elöntötték a Hanság mélyebben fekvő területeit. Ezt az áldatlan állapotot szüntette meg a Répce 1908. évi szabályozása Répcelaknál. A Répccén zsúlipet építettek, amely csak 5,2 m³/sec vizet bocsát keresztül. Az árvizekkel érkező, ennél több víz levezetésére a Répce-árapasztó-csatornát építettek. A 8,1 km hosszú csatorna keresztjei a Kőrös-patakot, a Kis-Rábát és a Keszeg-ért. Mindhárom patakot bujtatóval (szifon) vezetik át a csatorna alatt. Ha valaki ezen a tájon jár, érdemes megnézni ezeket a szellemes vízügyi megoldásokat. A Kis-Rába bujtatója egészen közel van a Csorna-Répcelak útvonalhoz a Répce-árapasztócsatorna hídja mellett.

A Rábaköz állóvizei közül a legnagyobb a *Fehér-tó* (40 ha) és a *Barbacs-tó* (26,2 ha), mindkettő a Hanság lecsapolhatatlan, mélyenfekvő területein maradt vissza.

A talajvíz- és rétegvízviszonyok is kedvezőek a Rábaközben.

Nincsenek azonban még kellően kihasználva az öntözési lehetőségek. Részben a peremeken futó folyók, részben a bőséges talajvíz nyújt lehetőséget az öntözésre. A mélyebb rétegek gazdagok termálvizekben. Az eddigi gazdag feltárások alapján meg kell keresni a kihasználás lehetőségeit. Részben az ipari központok, részben Ausztria közelsége miatt nyugati exportra lehetne megfelelő beruházásokkal elegendő kitűnő minőségű primórárut előállítani.

A Rábaköz talajai igen változatosak. Délén a Rába és Répce fiatal öntései fokozatosan mennek át egyre humuszosabb réti öntéstalajokba, ezek már karbonátokat nem tartalmaznak, tehát savanyúak. Észak felé haladva egyre szaporodnak a réti talajok, és mind kötöttebbé válnak a szántóföldek. Csorna a nevét is a fekete talajról kapta, mert környékén sok a lápos réti-, kotus láptalaj, amelynek fekete színe messziről feltűnik. A réti talajok savanyúságát és ennek következtében fellépő kedvezőtlen fizikai sajátosságait a táj lakói már hosszabb ideje a talajok meszesítésével ellensúlyozták, mégpedig eredményesen. A meszesítés következtében a talajok dinamikája és tulajdonságai jelentősen megváltoztak.

A Győri-medence mezőgazdasági hasznosítás szempontjából legkedvezőbb adottságokkal rendelkező tája a Rábaköz. A terület 80%-át kitűnő termelési adottságú talajok foglalják el, a fennmaradó 20% „jó” termelési adottságú.

Az éghajlati és talajföldrajzi adottságok teljes mértékben kielégítik a szántóföldi növénytermesztés igényeit. A jó termőképességű talajok és az eléggé csapadékos nyár kimagasló terméseredményeket nyújtanak. Ez adja fejlett állattenyésztés természeti alapját.

Dr. Göcsei Imre